וישלח

א. בפרשתנו[1] מסופר אשר עשו לקח "את נשיו . . . וילך אל ארץ מפני יעקב אחיו". ובפסוק שלאח"ז מבואר הטעם "כי הי' רכושם רב משבת יחדיו ולא יכלה ארץ מגוריהם לשאת אותם מפני מקניהם".

והנה רש"י בפירושו מעתיק את התיבות "ולא יכלה ארץ מגוריהם" ומפרש: "להספיק מרעה לבהמות ש־להם. ומ"א מפני יעקב אחיו וכו'" (כדלקמן ס"ב).

כוונת רש"י בפירושו היא — לדעת מפרשים[2]: בהפסוק נאמר "ולא יכלה . . לשאת אותם מפני מקניהם", והרי א"א לפרש הכתוב כפשוטו "לשאת אותם" — "מפני כובדם", ולכן מפרש "להספיק מרעה כו'" — היינו ש"ולא יכלה . . לשאת אותם" פירושו שלא יכלה להספיק צרכיהם.

וצלה"ב:

א) אם כוונתו של רש"י לפרש תיבות "לשאת אותם מפני מקניהם" (— "להספיק מרעה לבהמות שלהם"), הו"ל להעתיק תיבות אלו מהכתוב, ולא התיבות "ולא יכלה ארץ מגוריהם"?

ב) מאי קמ"ל רש"י בפירושו — הרי מובן מעצמו שכאן (בנוגע ל־"ארץ") א"א לפרש "לשאת" כפשוטו, ובמילא פירושו "להספיק מרעה כו'"?

ובפרט שבפרשת לך כבר פרש"י עה"פ[3]: "ולא נשא אותם הארץ — לא היתה יכולה להספיק מרעה למקניהם", וכאן חוזר רש"י ומפרשו[4]!

ג) מדוע משנה רש"י מלשון הכתוב "(מפני) מקניהם", וכותב "לבהמות שלהם"?

ואין לומר שרש"י בא לפרש תיבת "מקניהם" (— "בהמות שלהם"), שהרי "מקנה" נאמר בתורה כמ"פ לפנ"ז, ולא פרש"י כלום[5]. ויתירה מזו: בפ' לך הנ"ל כותב רש"י בפירושו "להס־פיק מרעה למקניהם" (היינו שזוהי תיבה שפי' פשוט — שהרי בכתוב שם לא נזכר "מקנה").

ד) מה קשה בפירוש "להספיק מרעה כו'" שמשו"ז הוצרך רש"י להביא עוד פירוש[6] — ובפרט פירוש שכהדגשת רש"י בעצמו הוא (לא עפ"י פשוטו, כ"א) "מדרש אגדה"?

---

1) לו, ו־ז.
2) רא"ם כאן.

3) לך יג, ו.
4) ומה שהוצרך רש"י לפרשו בפ' לך הוא (בעיקר) בכדי לתרץ ד"לשון קצר הוא . . לפיכך כתב ולא נשא בלשון זכר". ועד"ז בבראשית ד, יג.
5) ופרש"י בראשית ד, כ (פעם הראשון שנזכר תיבת "מקנה" בתורה): "אבי ישב אהל ומקנה — הוא הי' הראשון לרועי בהמות במדברות כו'" — הוא בכדי לפרש "אבי . . מקנה", השייכות דאוהל ומקנה וכו'. ובכ"מ שנזכר מקנה לאח"ז לא פרש"י כלום.
6) בגו"א כי' דהקושי בהפי' הראשון הוא: מדוע הלך עשו לארץ אחרת, ולא הלך רק לעיר אחרת בארץ כנען גופא (כי "לא יתכן ארץ שהיא ד' מאות פרסה לא יכלה לשאת אותם"), ולכן מביא פי' המ"א "מפני שטר חוב כו'", שמזה מובן הטעם

יתירה מזו: בפירושו בפ' לך הנ"ל מסתפק רש"י בהפי' "לא היתה יכולה להספיק מרעה למקניהם" ואינו מביא פירושים אחרים?

ב. ממשיך רש"י בפי': "ומ"א מפני יעקב אחיו מפני שטר חוב של גזירת כי גר יהי' זרעך[9] המוטל על זרעו של יצחק אמר אלך לי מכאן אין לי חלק לא במתנה שנתנה לו הארץ הזאת ולא בפרעון השטר ומפני הבושה שמכר בכורתו".

וגם בזה צלה"ב:

א) ידוע כללו של רש"י בפירושו עה"ת שהודיעו הוא עצמו בפ' בראשית[8]: "ואני לא באתי אלא לפשוטו . . ולאגדה המיישבת דברי המקרא דבר דבור על אופניו" — ובנדו"ז הרי פי' המ"א הוא היפך המפורש בקרא, דהטעם ש"וילך אל ארץ גו'" הוא "כי הי' רכושם גו' ולא יכלה גו'"[9]?

ב) לשונו של רש"י "ומפני הבושה כו'" (ולא כתב "וי"א" וכיו"ב — כדרכו בכ"מ שמביא פירוש חדש), מוכיח שאין זה פירוש שני ממ"א, אלא הוספה על הקודמו. וצ"ל: ה"ז ענין וטעם חדש לגמרי כדמוכח גם במד"ר[10] שהובא כפירוש נוסף ("ריב"ל אמר מפני הבושה"), ורש"י שינה מה-מדרש וכולל שני הטעמים יחד[11]?

ג) כיון שרש"י אינו מסתפק בזה בטעם אחד ומוסיף עוד טעם, מוכח שאין באחד מהם לבדו כדי להכרית את עשו לעזוב את הארץ, ומ"מ עיקר הגורם להליכתו הי' "מפני שטר חוב כו'", ולכן מקדים רש"י טעם זה להטעם ד"מפני הבושה כו'" — וצ"ל מהי העדיפות בהטעם ד"מפני שטר חוב כו'" ובכ"ז — אינו מספיק, ומוכרח לטעם נוסף "מפני הבושה כו'"?

ד) להטעם שיציאתו של עשו מן הארץ הי' "מפני שטר חוב כו'" — מדוע איחר עשו יציאתו עד לאחר ביאת יעקב מחרן, הרי ידוע ומפורסם הי' מכבר ע"ד ה"שטר חוב של גזירת כי גר יהי' זרעך", כי משנולד יצחק הותחל כבר פרעונו[12]?

ה) בהקדמה לפירוש המ"א "מפני שטר חוב כו'" מעתיק רש"י התיבות "מפני יעקב אחיו" שהם בפסוק הקודם?

ו) יתרה מזו: ה"ז ראי' לסתור לפ-

שהלך עשו אל ארץ אחרת.

אבל* לא תירץ מדוע הוצרך רש"י להביא גם הפי' ד"מפני הבושה" (וכדלקמן ס"ב).

7) לך טו, יג.

8) ג, ח.

9) בגו"א כי' דהמ"א מבאר רק הטעם שהוצרך עשו ללכת לארץ אחרת (כנ"ל הע' רה 6). "ומ"מ אי לאו טעמא שלא יכלה ארץ מגוריהם לא הי' הולך עתה כמו שלא הלך עד הנה . . אלא מפני כי עתה הי' לו סבה אחרת ג"כ שלא יכלה . . וע"כ לבסוף ילך מפני השטר לכן הלך עתה". ועפ"ז אין דברי המ"א בסתירה למש"נ "כי הי' רכושם וגו'" (וע"ד המבואר לקמן ס"ד). אבל ראה לעיל הערה 6.

10) ב"ר פ"ה.

11) כמו שהקשה בראים כאן. ותירוצו (ד"רש"י תפס את דברי שניהם מפני שדברי שניהם יחד קרובים לפשוטו של מקרא") זקוק ביאור.

12) אבל ראה גו"א שבהערה 9.

---

*) וראה גם רמב"ן כאן: אבל עשו בראותו כי לא יוכל לעמוד בעירו ובמקומו עזב את כל הארץ לאחיו והלך לו. ויש להמתיק מה שהלך להר שעיר עפ"י מ"ש הרמב"ן (ריש פרשתנו) "בעבור היות נגב א"י על ידי אדום ואביו יושב בארץ הנגב וכו'".

רש"י — שאינו מפני שטר חוב דאברהם, כ"א מפני יעקב!

ג. והביאור בכ"ז:

בפסוק שלפנ"ז נאמר: "ויקח עשו גו' (ומפרט) ואת מקנהו ואת כל בהמתו ואת כל קנינו אשר רכש בארץ כנען וילך אל ארץ". ובהמשך לזה נאמר: "כי הי' רכושם (סתם) רב משבת יחדיו", שבפשטות קאי על כל הנאמר לפנ"ז: "מקנהו גו' בהמתו ואת כל קנינו אשר רכש בארץ כנען".

ועפ"ז צריך לומר, לכאורה, דזה שהכתוב מסיים "ולא יכלה ארץ מגוריהם לשאת אותם מפני מקניהם" — שבפשטות (אי"ז ענין חדש, כ"א) בא בהמשך ומבאר זה ש"הי' רכושם רב משבת יחדיו"[13] — לא קאי על (תיבת) "מקנהו" (שבפסוק הקודם[14]) ופירושו (כבפ' לך) "להספיק מרעה לבהמות שלהם", כ"א פירושו הוא מלשון מקנת כסף[15] (כל רכושם)[16]. ופי' הכתוב "לא יכלה ארץ מגוריהם לשאת אותם" הוא, שלא הי' מקום בארץ מגוריהם להכיל כל מה שקנו (אם בכסף או באופן אחר[17]) יעקב ועשו — היפך ד"ארץ גו' רחבת ידים"[18] שלפנ"ז.

אלא שלפי' זה יש תמי' גדולה בהכתוב:

"ולא יכלה ארץ מגוריהם גו'" מבאר זה שיעקב ועשו אינם יכולים לגור יחד בארץ כנען, אבל עדיין אינו מובן למה הלך עשו מפני יעקב. ולכאו' אדרבא: ארץ כנען הי' מקום מגורו של עשו[19] והתנחל בה עם נפשות ביתו וכל קנינו, ולמה העתיק עשו מושבו מפני יעקב שאך זה עתה בא מחרן?

---

13) שהרי בפשטות, מ"ש "הי' רכושם רב משבת יחדיו" כולל כל הענינים ש־בשבילם לא יכלו ל"שבת יחדיו".

14) ובפרט ש"מקנהו" זה — אינו כולל "כל בהמתו" שלאח"ז, וראה לעיל (כו, יד) שבפרטיות מקנה היינו צאן ובקר. וראה ג"כ (ויגש מז, יז): במקניהם . . (ומפרט) בסוסים ובמקנה הצאן ובמקנה הבקר וב־חמורים. ולהעיר שבת"א מתרגם מקנה — "גיתי" ובכ"מ "בעירא". ואכ"מ.

15) לך יז, יב.

16) ואף שעפ"ז פי' שונה ל"מקנה" שבא בענין אחד — הרי גם לפרש"י "מק־ניהם" כולל מקנהו וגם "כל בהמתו" ש־קדמו — שגם גמלים זקוקים למרעה (פרש"י לעיל כד, לב).

17) ראה פרש"י ויצא לא, יח.

18) פרשתנו לד, כא.

19) דאף דגם קודם ביאת יעקב מחרן כבר הי' עשו בארץ שעיר, כדמוכח ממ"ש בתחלת פרשתנו "וישלח יעקב גו' ארצה שעיר", וכן כתיב (פרשתנו לג, טז) "וישב ביום ההוא עשו לדרכו שעירה"*,

הרי ממש"נ כאן "וילך אל ארץ" (ול־אח"ז) "וישב עשו בהר שעיר" מובן שקודם ההליכה הי' עיקר מגורו של עשו (ו"נשיו בניו כל קנינו") בארץ כנען, אלא שהי' נמצא ג"כ בארץ שעיר (ראה רמב"ן (פר־שתנו לו, ו), חזקוני (שם) וטור הארוך (ריש פרשתנו)).

ומה שרש"י אינו מפרשו — אף שכמדובר כמ"פ, שבפירושו מיישב רש"י כל קושי המתעורר בלימוד ע"ד הפשט —

י"ל כי מפורש הוא בכתוב: "וישב וגו' עשו לדרכו שעי"ה", היינו, לא שזוהי ארצו אלא רק "דרכו" — שהי' רגיל לילך שם. והטעם מובן בפשטות (וראה אברבנאל (סוף פרשתנו) וחזקוני (ריש פרשתנו)) — כי מכיון שעשו הי' "איש יודע ציד איש שדה" (תולדות כה, כז), שהי' נמצא תמיד בשדה (שה"ז הסבו ד"יושב אוהלים"), לכן הי' רגיל (גם) ב"ארצה שעיר שדה אדום".

---

*) אבל ראה משכיל לדוד (שם, יז) דמה שהלך עשו לשעיר הי' "להמתין שם עד שיבא יעקב", עי"ש.

יתירה מזו: לא מצינו שיעקב השתדל שעשו יעזוב את הארץ, אלא כיון ש"לא יכלה גו' לשאת אותם" הרי "ויקח עשו (מעצמו) את נשיו גו' ".

ולתרץ תמי' זו מעתיק רש"י את התיבות "ולא יכלה ארץ מגוריהם" [20] ומפרש: "להספיק מרעה לבהמות שלהם". היינו, שפי' ד"לשאת אותם מפני מקניהם" הוא כבפי' לך הנ"ל, שהארץ לא היתה יכולה "להספיק מרעה לבהמות שלהם".

[וזוהי הדגשת רש"י "לבהמות ש־להם" (ולא ל"מקניהם", כבכתוב) — לשלול פי' הנ"ל ד"מקניהם" הוא מלשון "מקנת כסף"]

— שעפ"ז מובן שהי' ליעקב עדיפות על עשו, שמשו"ז הלך עשו מפני יעקב.

והביאור: בפי' ויצא מסופר בארוכה דיעקב רכש מספר עצום של צאן ומקנה בבית לבן ("ויפרץ האיש מאד מאד . . צאן רבות" [21], וכפרש"י: "פרות ורבות יותר משאר צאן"). משא"כ עשו שעניינו הי' "ציד איש שדה" [22] (כל עניני שדה); ולכן כשבא יעקב לארץ כנען הוא הי' העיקר בנוגע למרעה הארץ.

ולכן כשנתברר ש"לא יכלה גו' " — "להספיק מרעה כו' ", הרי בזה הי' ליעקב קדימה ועדיפות על עשו. ולכן מדגיש רש"י דמה ש"לא יכלה גו' " הוא "להספיק מרעה כו' ", שעפ"ז מובן מה שהלך עשו מפני יעקב.

ד. אמנם מובן, שא"א לרש"י להסתפק בפי' זה לבד כטעם על זה שהלך עשו מפני יעקב, כי דוחק גדול לתרץ הנהגת עשו לנוד ממקומו עם כל אשר לו — מפני יושר וצדק! ובפרט שיעקב נכנס בגבולו!

גם: לפי' זה אינו מובן — מאי קמ"ל תיבת "אחיו", והול"ל "וילך אל ארץ מפני יעקב"?

ולכן מוסיף רש"י: "ומ"א מפני יעקב אחיו מפני שטר חוב כו' ומפני הבושה כו' " — שבזה מובנת הסיבה להעתקת עשו מפני יעקב: לעשו היו טעמים שיעזוב את ארץ כנען, לכן כשנתגלגלו הדברים "ולא יכלה ארץ מגוריהם לשאת אותם" ומוכרח א' מהם להעתיק מושבו, עזב עשו את הארץ.

ועפ"ז מובן דהמבואר במדרש אינו סותר פשטות הכתובים שהטעם לעזיבת עשו הוא "כי הי' רכושם רב וגו' " — כי זהו טעם רק על כללות ה־ענין שהוכרח א' מהם לעזוב הארץ (וכדיוק הכתוב "כי הי' רכושם רב משבת יחדיו ולא יכלה גו'"); ובמד־רש מבאר פרט נוסף: למה הלך עשו מפני יעקב.

ובזה מובן דיוקו של רש"י בהעת־קת התיבות "(מ"א) מפני יעקב אחיו כו' ":

בזה מדגיש רש"י שהטעמים המו־באים במ"א מבארים רק פרט זה [23]

---

20) כי לא בא לפרש את התיבות "ל־שאת אותם מפני מקניהם", כ"א לתרץ התמי' שבכתוב "ולא יכלה גו'" שאין בזה טעם מספיק להליכת עשו מפני יעקב. ולכן מעתיק רש"י את התיבות (שבהן הקושי) "ולא יכלה ארץ מגוריהם", שבהן מתחיל ביאור הטעם ד"הי' רכושם רב משבת יחדיו" (כנ"ל בפנים והערה 13).

21) ל, מג.

22) תולדות כה, כז.

23) ע"ד זה י"ל לפי' הגו"א (ראה לעיל הערות 6, 9) — כי בזה מדגיש רש"י שפי' המ"א הוא פירוש בפסוק הקודם (ע"י"ש בגו"א) — שבו מבואר (רק) הטעם מה

— מדוע הלך עשו „מפני יעקב אחיו".

ורש"י מעתיק גם תיבת אחיו, לרמז שע"י פי' זה (דשטר חוב) יובן ג"כ שמוכרח הכתוב להדגיש כאן האחווה (משא"כ ל„ולא יכלה ארץ גו'" — שצ"ל שרק דרך אגב [24] מוסיף „אחיו").

ה. עפ"ז יתבאר ג"כ למה לא עזב עשו את ארץ כנען „מפני שטר חוב של גזירת כי גר יהי' זרעך וגו'" קודם שחזר יעקב מחרן:

בכתוב מפורש הטעם לכללות ה־מאורע „כי הי' רכושם רב וגו'", וזה הכריח אז [25] העתקת אחד מהם — ובמילא בא השינוי:

שעשו הלך „אל ארץ" (אחרת), ולכן אינו בסתירה למש"נ „כי הי' רכושם גו' " (כנ"ל הערה 9).

ובפרט לפי מה דמשמע מלשון הגו"א שמפרש בכוונת רש"י, שהפירוש דתיבות „מפני יעקב אחיו" (בפשוטו של מקרא) הוא כפי' המ"א (אבל ראה לקמן ס"ו), מובן שצריך להעתיק תיבות אלו. ולהעיר דבגו"א הגירסא שבפרש"י היא: „ומ"א מ־פני שטר חוב כו'" — בהשמטת התיבות „מפני יעקב אחיו".

24) משא"כ בתחלת הפרשה: אל עשו אחיו ש„אחיו" מפרש אופן השליחות כבפ־רש"י (לב, ז).

25) ועפ"ז מובן מה שרש"י לא פירש ככמה מפרשי התורה (רשב"ם וחזקוני (פר־שתנו לו, ו). וראה גם רמב"ן שם) דמה שהלך עשו מפני יעקב הי' מפני שמכר לו הבכורה ולכן הי' בדין שיעקב ירש הארץ,

כי ממש"נ „כי הי' רכושם וגו'" מוכח דזה הי' טעם העיקרי שהכריח את עשו לעזוב את הארץ, ולפי' הנ"ל הרי מטעם זה בלבד (ש„דינו (של יעקב) הי' לירש את יצחק") הי' עשו מוכרח לעזוב הארץ*.

משא"כ הטעמים שמביא רש"י בפירושו

---

*) וראה אברבנאל (סוף פרשתנו) ד־„עשו באהבתו את יעקב הניחו בארץ כנען

עד אז אינו ברור ומוחלט עדיין מי ישלם השטר (או שישלמו שניהם) אף שגר בארץ, כי זהו המשך ממגו־רי אביהם, אבל כשמוכרחת העתקת אחד מהם — הרי השני הנשאר מברר ע"ז דעתו והחלטתו לשלם גם השטר חוב. וזהו שמאריך רש"י בפי' ד־„ולא יכלה גו' " (והוכרח כל אחד מהם להחליט ולומר בנוגע להעתקתו וב־מילא גם להשטר, אזי עשו) „אמר אלך לי מכאן אין לי חלק לא במתנה כו' ולא בפרעון השטר".

ו. אלא שטעם זה אינו מספיק עד־יין, דהגם שלא רצה עשו לפרוע ה־שטר חוב, מ"מ מכיון שההכרח לע־זיבתו הארץ הוא ביאתו של יעקב, הרי יש בזה הכנעה כלפי יעקב ובושה בפני כל עם הארץ שהולך „לגור באשר ימצא" [26] — ובלבד לצאת מ־הארץ מפני יעקב.

ולכן מוסיף רש"י

[לא בלשון „י"א" — פירוש אחר, כבמדרש (כנ"ל ס"ב) — כי במדרש מובאים טעמים אלו בתור פירוש ה־פסוק „מפני יעקב אחיו", והם שני פירושים בהכתוב: „מפני שטר חוב" או „מפני הבושה";

אינם סיבות שהכריחו את עשו לעזוב הא־רץ, כבפנים.

26) רש"י לו, ו.

בדעתו שהי' יעקב חפץ בה ועתיד ליורשה", היינו שאינו מסתפק במה ש„עתיד ליורשה", אלא מוסיף „באהבתו . . הניחו . . בדעתו שהי' יעקב חפץ בה".

ומובן זה שרש"י לא פי' כן, כי בפש־טות הרי גם לאחרי שבא יעקב מחרן לא אהב עשו את יעקב (ראה פרש"י פרשתנו לג, ד ד"ה וישקהו. וגם לפי' הב' הי' זה רק „באותה שעה").

אבל כוונת רש"י בהביאו דברי המדרש היא (לא לפרש הכתוב "מפני יעקב אחיו" — שהרי בלימוד ע"ד הפשט אי"ז פירושו כלל, כ"א) להודיע טעמים המבארים הנהגתו של עשו לילך לארץ אחרת מפני יעקב — שטעם הראשון לבד אינו מספיק]

"ומפני הבושה שמכר בכורתו" — היינו, שבכלל היתה שהייתו של עשו בארץ כנען בלולה בהרגש של "בושה", ובפרט בנוכחותו של יעקב אשר לו מכר הבכורה. ומכיון שכן מובן מה שעזב עשו את הארץ מפני יעקב הגם שנראה בזה הכנעה כלפי יעקב, ובושה שנדחה מפניו.

אלא שמטעם "בושה" לבד לא הי' עשו עוזב מקום מגורו עם כל ב"ב וכו'; ולכן מובא טעם זה רק כהוספה ולאחרי הטעם ד"מפני שטר חוב כו' " — עיקר הסיבה דעשו לעזוב הארץ.

ז. אמנם לכאו' עדיין צריך ביאור:

הגזירה ד"גר יהי' זרעך"[27] המוטלת על זרעו של יצחק היא (כסיום בכתוב) שיהיו גרים "בארץ לא להם", ולא בארץ מצרים דוקא, וכמו שפרש"י (שם): "ולא נאמר בארמ"צ אלא לא להם וכו'"; וא"כ, העתקת עשו להר שעיר (שמחוץ לארץ כנען) הרי זה עצמו הוא פריעת ה"שטר חוב"?

והביאור בזה: הגזירה המוטלת על זרעו של יצחק היא להיות "גר גו' בארץ לא להם". היינו, שנמצא בארץ מגורו כ"גר" ולא כתושב.

ועשו לא רצה (לפרוע ה"שטר חוב") בחיים ד"גר", כ"א דוקא "וישב עשו בהר שעיר".

ומזה הוראה בעבודת כאו"א בכל מקום שהוא — במשך זמן הגלות:

כל זמן (פרעון השטר חוב) היו־תנו בגלות, עד ביאת משיח צדקנו שילחום מלחמת השם וינצח ויבנה ביהמ"ק במקומו ו(אח"כ) יקבץ נדחי ישראל[28] (קץ הגלות), על האדם לדעת ולהרגיש שהוא "גר" בארץ לא לו, שלא יתיישב ח"ו בזמן וסדר הגלות, אלא יהי' "גר" וזר לכל ענייני הגלות, (אבל תושב[29] וחזק בכל ענייני תומ"צ — ענייני הנשמה, שמלכתחילה לא הלכה בגלות[30]), ויחכה בכל עת ורגע להגאולה האמיתית, ע"י משיח צדקנו, שיוליכנו קוממיות לארצנו בקרוב ממש.

(משיחת ש"פ וישלח, תשכ"ט)

---

27) רמב"ם הל' מלכים ספי"א.
28) ראה פרש"י ח"ש כג, ד.
29) ראה רשימה בתחלת קונטרס יב־יג תמוז תרצ"א (נדפסה בסה"מ — קונט' — ח"א ע' 350).